

UOT 792.03

HƏBİBƏ ALLAHVERDİYEVA* HƏBİB ALLAHVERDİYEV

MİKAYIL ABDULLAYEVİN YARADICILIĞINDA PORTRET JANRI

Məqalədə Mikayıl Abdullayevin yaradıcılığında əsas yer tutan portret janrında çəkilmiş əsərləri, Naxçıvan Dövlət Rəsm Qalereyasında saxlanılan əsərləri araşdırılmış, təhlil olunmuşdur. Qalereyada onun "Tikintidə briqadir", "Əcəmi Naxçıvani", "Usta" adlı kompozisiyalı portretləri saxlanılır. Rəssamın "portretlər qalereyası"nda "Üzeyir Hacıbəyli", "Əminə Dilbazi", "Şair Rəsul Rza", "Mirzə Fətəli Axundov", "Molla Pənah Vaqifin portreti", "İmadəddin Nəsimi", "Aşıq Ələsgərin portreti" və s bir çox görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri obraz, xarakter, kolorit və kompozisiya baxımından böyük maraq doğurur.

Açar sözlər: Mikayıl Abdullayev, portret janrı, Naxçıvan Dövlət Rəsm Qalereyası, rəssam, kolorit.

Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev yaradıcılığı çoxşaxəlidir. Beləki rəssam təsviri incəsənətin mənzərə, natürmort, məişət və portret janrında bir-birindən maraqlı, gözəl əsərlər yaradıb. Bu əsərlər içərisində "...portret janrında işlənmiş əsərlər də xüsusi yer tutur" (3.22). Bu sənət əsərlərinin, tabloların hər birində sənətkarın insanın daxili aləmini yüksək peşəkarlıqla təcəssüm etdirilməsini, obrazın daxilinə nüfuz etməsini duymaq mümkündür. Müxtəlif illərdə çəkilən bu portretlərin qəhrəmanları görkəmli tarixi şəxsiyyətlər, sənaye və kənd təsərrüfatı qabaqcılları, tanınmış ziyalılar, onun yaradıcılıq səfərləri zamanı gördüyü, tanış olduğu sadə insanlar idi. Onun bu sahədəki fəaliyyəti xüsusi diqqət çəkirdi. O, həm də elə insanların portretlərini işləyib ki, həmin şəxsiyyətlərin Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin, musiqisinin inkişafında böyük xidmətləri var. Rəssamın "portretlər qalereyası"nı "Üzeyir Hacıbəyli", "Əminə Dilbazi", "Şair Rəsul Rza", "Mirzə Fətəli Axundov", "Molla Pənah Vaqifin portreti", "İmadəddin Nəsimi", "Aşıq Ələsgərin portreti" və s bir çox görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri bəzəyir. Bu yaradıcı insanların duyğu və düşüncələrini zahiri görünüşdə rənglərin dili ilə ustalıqla ifadə etməyi bacaran Mikayıl Abdullayev kətan üzərində rənglərdən elə bir səmimiyyət əks etdirən, həyəcan bildirən hallar yaradıb ki, sanki rənglərin zərif və həzin danışığını eşidirsən.

"Qoca çoban" adlı tablosunda rəssam adi bir çobanı görüntüyə gətirib. Arxa fonda mənzərə, dağlar təsvir olunub. Gözləri bir nöqtəyə zillənmiş çobanı rəssam əlində təsbehlə oturmaq vəziyyətində çəkib. "Tarla qəhrəmanı Şamama Həsənova" tablosunda da Mikayıl Abdullayev əmək qəhrəmanı, pambıqçı Şamama Həsənovanı pambıq talasının fonunda təsvir edib. Bununla da rəssam təsvir etdiyi qəhrəmanın peşəsini vurğulamaqla bərabər həm də onun daxili dünyasının, hiss və duyğularının daha dəqiq ifadə etməyə müvəffəq olub. Belə ki, Şamama Həsənovanın obrazında əməksevərlik hissi olduqca dəqiq ifadə olunub. Təbii ki, portret janrının əsas obyektini insandır, buna görə də onun

Şəkil 1. "Rəqqasə Əminə Dilbazinin portreti"

mənəvi aləmi və cəmiyyətdəki mövqeyinin təsviri sənətin əsas mövzusunı təşkil edir. Bu mənada rəssamın rəqqasə Əminə Dilbaziyə həsr etdiyi portret xüsusi əhval ruhiyyə yaradır (şək.1). Kompozisiyanın əsasını milli geyimdə rəqs edən rəqqasənin tünd rəngli fonda təsviri təşkil edir. Onun geyiminin axıcılığı və ornament, bəzəklərin, həmçinin əl hərəkətlərinin, üz cizgilərinin dəqiq təsviri tabloya dinamiklik, ekspressiya bəxş edir.

Rəssam bir sıra şəxsiyyətin müəyyən xüsusiyyətlərini kətanada qabartmağı üstün tuturdu. Təbii ki, bu tendensiya o dövrdə sovet incəsənətində baş verən ümumi dəyişikliklərlə əlaqədar idi. Mikayıl Abdullayevin belə portretləri sırasında çox nümunələri misal gətirə bilərik. Məsələn, “Mirzə Fətəli Axundovun portreti” adlı əsər buna bariz misaldır (şək.2). Tabloda görkəmli dramaturq, filosof, Azərbaycan ədəbiyyatının ən tanınmış nümayəndələrindən biri Mirzə Fətəli Axundov təsvir olunub. Ağ köynəyi, əllərinin başı arxasında daraqlayaraq bir nöqtəyə zilləməsi, əyləşərək ayaqlarını bir-birinin üzərinə keçirməsi bu möhtəşəmliyi artıran nüanslardır. Dramaturq bu hərəkəti ilə sanki yeni əsər üzərində çalışır. Əsərdə möhtəşəmlik və təvazökarlıq elə bil ki, eyni anda birləşib. Rəssam bu tablo üzərində işləyərkən dramaturqun üz ifadəsində onun daxili aləmini yüksək peşəkarlıqla göstərə bilib.

Şəkil 2. “Mirzə Fətəli Axundovun portreti”

Yaradıcılığının son dövrlərində yaratdığı portretlərdə personajların sosial xarakteristikası öz yerini təkrarsız fərdi xüsusiyyətlərə və emosional ahənglərə verir. Bu dövr rəssamın diqqətini cəlb edən əsas mövzu qadın gözəlliyi və gəncliyidir. Belə portret əsərlərində dahi rəssam qadının daxili məlahətini ifadə etməyə can atırdı. Rəssamın portretləri arasında onun ailə üzvlərinin, anasının, həyat yoldaşının, oğlunun portretlərinə də rast gəlmək mümkündür. “Mənim anam” adlı tabloda rəssam çox dərin məhəbbətlə sevdiyi anasını təsvir edib. Əsərin kompozisiyasının əsasını qayğıkeş, mehriban qadın, ana obrazının təsviri təşkil edir. Mikayıl Abdullayev həyat yoldaşı Leyla xanımın portretinə dəfələrlə müraciət edib. “Bizim mətbəxdə”, “Səhər”, “Güzgünün qabağında” kimi tablolarla rəssam həyat yoldaşının obrazını əks etdirib. Bu tabloların hər biri maraqlı kompozisiya quruluşuna malikdir.

İyirmi iki yaşlı gənc rəssamın böyük bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin naturadan, yaddaqalan portretini yaratması artıq rəssamın uğuru demək idi. Kompozisiyada kreslodə əyləşmiş vəziyyətdə çöhrəsini bir qədər yana çevirən, nəzərləri uzaqlara yönəlmiş halda dərin fikirlərə dalmış, müasir musiqi sənətimizin banisi Üzeyir Hacıbəylinin obrazı təsvir olunub. Rəssam işıq-kölgə effektindən bacarıqla istifadə edərək obrazın əlləri ilə çöhrəsi arasında ümumi uyarlıq yaradıb. Bu metod sonda bitkin kompozisiyanın yaradılmasına səbəb olub. Rəssam dahi bəstəkarın yaradıcı daxili psixoloji aləmini tamaşaçıya çatdırı bilib. Rəssam Ü.Hacıbəyovun üç portretini işləyib. Rəssam üçüncü portreti 1944-cü ildə bəstəkarın ona bağışladığı fotosəkildən işləmişdir. İlk portret bəstəkarın özünə, 1943-cü ildə çəkdiyi portreti Milli İncəsənət Muzeyinə, 1944-cü ildə çəkdiyi portret isə Azərbaycan Teatr muzeyinə hədiyyə verilib.

Mikayıl Abdullayevin istər portret janrında istərsə də digər janrlarda yaratdığı sənət əsərləri Azərbaycanın bir sıra muzey və qalereyalarında sənət incisi kimi qorunub saxlanılır. Belə ki, Naxçıvan Dövlət Rəsm Qalereyasında rəssamın üç ədəd portret əsəri nümayiş olunur.

Bunlar “Tikintidə briqadir”, “Əcəmi Naxçıvani” və “Usta” adlı yağlı boyalarla kətan üzərində çəkilmiş əsərlərdir (şək.3).

“Əcəmi Naxçıvani” adlı portret əsərində rəssam Əcəmi Naxçıvanını düşüncəli bir tərzdə, sol əli ilə Yusif İbn Küseyir türbəsinin maketini tutmuş və bu türbənin lahiyəsi üzərində işləyərmiş kimi təsvir edib. Yağlı boya ilə işlənmiş əsər Naxçıvana həsr olunmuş maraqlı əsərlərdən biri hesab olunur.

Şəkil 3. Mikayıl Abdullayevin Naxçıvan Dövlət Rəsm Qaleresində saxlanılan əsərləri

Digər iki əsərində öz peşəsinə sevən iki zəhmətkeş insan surətini görürük. Təxminən eyni ölçüdə işlənmiş bu tablolarla obrazlar öz vəzifəsini yerinə yetirdiyi formada, açıq səmada, tikinti görünüşü fonunda təsvir olunub. Əsər hər bir tamaşaçıya əməyə məhəbbət hissini aşılıyır.

Rəssamın yaddaqalan obrazlarından biri də “Nəsimi” portretidir. Portret dolğun məzmunu, rəssama məxsus özəl ifadə tərzini, rəng koloriti ilə fərqlənir. Rəssam bu tablosu ilə Respublika müsabiqələrində iştirak edib. Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında İmaməddin Nəsimi obrazına iki dəfə müraciət edib. Görkəmli şəxsiyyətin obrazının yaradıldığı ikinci əsər “Nəsiminin edamı” adlı tablodur. Bu əsər də özünəməxsusluğu və ifadə tərzinə görə fərqlənir.

“Lətif Kərimovun portreti” rəssamın yaratdığı növbəti psixoloji portretidir. Burada rəssam xalq rəssamı, görkəmli ornament ustası, həmçinin yaxın dostu Lətif Kərimovun obrazını yaradıb. Bu portretə də rəssam yaratdığı surətin daxili aləmini təcəssüm etdirməyi bacarıb. Portret yetkin koloritə malikdir.

Azərbaycan təsviri sənətinin inkişafında böyük xidmətləri olan Mikayıl Abdullayevin mədəniyyətimizdə, təsviri sənətimizdə əvəzsiz rolu var. Dünyanın bir çox ölkələrinin muzeylərində dəyərli eksponat kimi saxlanılan Mikayıl Abdullayev yaradıcılığının nümunələri. o cümlədən yaradıcılığında əsas yer tutan portretləri milli mədəniyyətimizin gözəl tərənnümçüsüdür. Bu tablolarla Azərbaycanın görkəmli ziyalıları, sadə əmək adamları, eyni zamanda milli mənəvi dəyərlərimiz yüksək peşəkarlıq və dərin səmimiyyətlə öz əksini tapmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbaslı Tahir. Mikayıl Abdullayev. Mədəniyyət qəzeti. Bakı. 2015
2. Hacıyev Paşa. Mikayıl Abdullayevin həyat və yaradıcılığı “İşıq”, Bakı 1973.
3. Məmmədova Əlifyyə. Mikayıl Abdullayev “Sərvət”, Bakı, 2013
4. Naxçıvan Dövlət Rəsm Qaleresindən çəkilmiş fotolar.

**Naxçıvan Dövlət Universiteti
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: habibe.allahverdiyeva@mail.ru*

Habiba Allahverdiyeva, Habib Allahverdiyev

Portrait genre in Mikayil Abdullayev's creation

Mikayil Abdullayev's works which drawn in portret genre, works which stored in Nakhchivan State Painting Gallery have been investigated and analyzed in article.

His portraits with composition which named "Construction brigade", "Ajami Nakhchivani", "Master" are storing in Gallery.

Artist's works in portrait gallery, "Uzeyir Hajibeyli", "Amina Dilbazi", "Poet Rasul Rza", "Mirza Fatali Axundov", "Molla Panah Vaqif's portrait", "Imaddaddin Nasimi", "Ashiq Alasgar's portrait" and so on many outstanding personalities' portraits are generate interest in composition of image, character, color.

Keywords: *Portrait genre, Mikayil Abdullayev, Nakhchivan State Painting Gallery, artist, color.*

Габиба Аллахвердиева, Габиб Аллахвердиев

Портретный жанр в творчестве Микаила Абдуллаева

В статье рассматриваются и анализируются произведения Микаила Абдуллаева в жанре портрета, который является основным направлением его творчества, а также его работы в Нахчыванской Государственной Художественной Галерее. Его композиционные портреты, такие как «Бригадир в строительстве», «Аджами Нахчывани» и «Мастер», хранятся в галерее. В портретную галерею художника входят «Узеир Гаджибейли», «Амина Дилбази», «Поэт Расул Рза», «Мирза Фатали Ахундов», «Портрет Моллы Панах Вагифа», «Имадеддин Насими», «Портрет Ашуга Алескера» и многие другие. Портреты выдающихся личностей, с точки зрения изображения, характера, колорит и состава, представляют большой интерес.

Ключевые слова: *Портретный жанр, Микаил Абдуллаев, Нахчыванская Государственная Художественная Галерея, художник, колорит.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma: İlk variant 10.02.2020
Son variant 19.03.2020